

М. М. Гузинець, Л. С. Козуб,

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ В ПІДМОВІ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ

У статті розглянуто питання визначення терміну, актуальні проблеми і труднощі перекладу аграрних термінів, зокрема структурно-семантичний аспект. Особлива увага звертається на можливі варіанти та особливості перекладу аграрних термінів. Виявлено, що процес перекладу полягає у максимально точному підборі еквівалента або ж (якщо еквівалента не існує) в не менш точній його заміні з метою досягнення якомога точного перекладу, що відповідає структурі, змісту, та логічній послідовності оригіналу.

Ключові слова: термін, будова терміну, еквівалент, прийоми перекладу термінів.

СПЕЦИФИКА ПЕРЕВОДА ТЕРМИНОВ В СУБЯЗЫКЕ АГРАРНОЙ ОТРАСЛИ

В статье рассмотрены вопросы определения термина, актуальные проблемы и сложности перевода аграрных терминов, в частности, структурно-семантический аспект. Особое внимание обращается на возможные варианты и особенности перевода аграрных терминов. Выявлено, что процесс перевода заключается в максимально точном подборе эквивалента или (если эквивалента не существует) не менее точной его замене с целью достижения наиболее качественного перевода соответствующего структуре, содержанию и логической последовательности оригинала.

Ключевые слова: термин, строение термина, эквивалент, приемы перевода терминов.

SPECIFICITY OF TERMS TRANSLATION IN THE SUBLANGUAGE OF AGRICULTURAL FIELD

The article deals with the definition, actual problems and difficulties of translation of agricultural terms, particularly in structural and semantic aspect. Special attention is paid to different variants and peculiarities of translation of agricultural terms. It reveals that the process of translation presupposes the accurate selection of equivalents or (if there are no equivalents) finding the most suitable word or word combination with corresponding meaning in order to provide the adequate translation which reflects the content and logic of the original term. The most important condition for achieving the adequacy of translation is to preserve the content accuracy of the translated units, ensuring absolute identity of concepts expressed by terms of the source language and the target language. The analysis indicates that a large number of common words acquire meanings, specific for agricultural areas, i.e. become specialized terms. To overcome difficulties that arise while translating specialized texts, it is necessary to provide thorough analysis of agricultural terms, study their polysemy, synonymy, antonymy, word-structure and methods of translation.

Key words: term, structure of term, equivalent, methods of translation of terms.

Дослідження обумовлене умовами стрімкого науково-технічного прогресу, появою нових понять, термінів, предметів та явищ. Фахова лексика складає значну частину лінгвістичного фонду, тому особлива увага до проблематики і специфіки перекладу аграрних термінів є цілком закономірною. Крім того, якщо взяти до уваги обмін інформацією між зарубіжними та вітчизняними науковцями, аналіз проблем перекладу вузькогалузевих термінів набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику перекладу торкалися у своїх працях багато вітчизняних і зарубіжних лінгвістів (В. Карабан, В. Коптілов, С. Влахов, С. Флорін, В. Комісаров, Г. И. Ахманова, В. Г. Козловський, П. Ньюмарк, Л. Венуті та інші) досліджуючи специфіку перекладу термінів, їх види, етапи перекладу, основні вимоги до перекладача та перекладу в цілому. Серед численних термінів, які вивчали науковці, простежуються і терміни аграрної тематики, які потребують більш ґрунтовного вивчення.

Виклад основного матеріалу. Термін – це спеціальне слово або словосполучення, що виражає чітко окреслене поняття – дефініцію певної галузі науки, культури, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя. Конкретний зміст поняття, визначеного терміном, може бути зрозумілий лише завдяки цій дефініції – логічному та лаконічному визначенню, що зазначає основні ознаки предмета або значення поняття, тобто його зміст і межі.

Розвиток цивілізації супроводжується появою численних термінів у різних галузях науки та техніки. Оскільки значну частину лінгвістичного фонду складає фахова лексика, є цілком природним той факт, що лінгвісти, перекладачі та філологи надають особливого значення дослідженню особливостей терміна.

Специфіка перекладу термінів полягає в тому, що найважливішою умовою досягнення адекватності є збереження в перекладі змістовної точності вихідних одиниць, забезпечення абсолютної ідентичності понять, що виражаються термінами вихідної мови та мови перекладу. Переклад термінів вимагає знання тієї галузі, до якої належить текст, що перекладається, розуміння термінів іноземною мовою і знання термінології рідною мовою. Так, В. С. Сліпович виділяє два завдання, які повинен виконати перекладач здійснюючи переклад: 1) вірно зрозуміти зміст висловлювання (тексту) мовою оригіналу; 2) повно та точно передати зміст засобами мови перекладу [5, с. 3].

При перекладі термінології виникають труднощі в добірї точного перекладацького відповідника, що є необхідною умовою адекватного перекладу. Це зумовлено такими причинами: 1) розходженнями в структурі термінів англійської та української мови; 2) наявністю безеквівалентної лексики; 3) багатозначністю і варіантністю відповідностей в перекладі. Матеріальним проявом цього є: *полісемія* (наявність у терміна більш ніж одного значення); *омонімія* (семантичне відношення внутрішньо не пов'язаних значень, виражається подібними лексемами і розрізняється в тексті завдяки контексту); *синонімія* (збіг за основним значенням слів, морфем, конструкцій, фразеологічних одиниць), *гіпонімія* (більш широке значення, що виражає загальне, родове поняття, назву класу предметів (властивостей, ознак)), *антонімія* (бінарний принцип опису фактів і явищ дійсності, що виявляється в ствердженні наявності або відсутності тієї чи іншої ознаки, в протиставленні якісних показників).

Багато вчених виділяють основні прийоми перекладу термінів. При перекладі аграрної літератури важливе значення має взаємодія терміну з контекстом, завдяки чому виявляється значення слова. Так, А. Я. Коваленко визначає два етапи у процесі перекладу терміну: перше – це з'ясування значення терміну у контексті, друге – це переклад значення рідною мовою [2, с. 15].

Переклад за допомогою лексичного еквіваленту є головним прийомом перекладу термінів. Важливу роль при цьому відіграють терміни, що мають еквіваленти у рідній мові. Такі терміни служать пунктами опори у тексті. Від них залежить не лише значення інших слів, але й розкриття характеру тексту в цілому. Саме тому важливо вміти знаходити відповідний еквівалент у рідній мові і розширювати знання термінів-еквівалентів.

За своєю будовою А. Я. Коваленко поділяє усі терміни на: 1) прості, які складаються з одного слова: *harvest* – урожай; 2) складні, які складаються з двох слів і пишуться разом або через дефіс: *agriculture* – сільське господарство; 3) терміни-словосполучення, які складаються із декількох компонентів: *arable land* – орна земля. При цьому терміни-словосполучення поділяються на три типи. До першого типу належать терміни-словосполучення, компонентами яких є самостійні слова, які можуть вживатися окремо і які зберігають своє значення: *bamboo* – бамбук, *cane* – лоза, *цинок*. До другого типу відносяться такі терміни-словосполучення, які мають один із компонентів аграрний, а другий – загальноживованій лексики. Компонентами такого типу можуть бути два іменники, або іменник і прикметник. Цей спосіб утворення аграрних термінів більш продуктивний, ніж перший, де два компоненти є самостійними термінами: *harvesting* – збирання урожаю, *combine* – комбайн. До третього типу відносяться терміни-словосполучення, обидва компоненти яких є слова загальноживованій лексики і тільки сполучення цих слів є терміном. Такий спосіб утворення науково-технічних термінів непродуктивний: *flag-leaf* – бот. ірис [2, с. 259].

Вивчаючи специфіку перекладу англомовних термінів біотехнології у текстах професійного спрямування Л. Л. Ритікова вказує на складні випадки щодо їх функціонування та варіантів передачі на рідну мову:

1. Велика кількість загальноживованих слів набувають значень, специфічних для аграрної сфери, тобто стають вузькими термінами: *habitat* – місце проживання, місце розповсюдження, природне середовище, довкілля; *meal* – їжа, борошно зрубного помелу.

2. Значення терміну складає одне із значень слова і перекладається за допомогою лексичного еквіваленту: *habitat of life* – спосіб життя.

3. У сучасній науковій літературі, зокрема з аграрних проблем, часто простежується таке явище, коли термін в одній галузі має два і більше значень: *crop* – урожай; *живна*; *посів*; *с.-г. культура*, *food* – 1) їжа, корм; 2) продукти харчування; 3) поживні речовини; 4) поживний. Така багатозначність, на думку науковця, створює нечіткість і підміну одного терміну іншим. І тут особливо важливо враховувати контекст, тобто лексичне і граматичне оточення даного терміну [3; 4, с. 174]. Очевидно, що описані автором випадки характерні не лише для термінів біотехнології, але й для значно ширшої групи термінів, що використовуються в аграрній галузі.

Особливості функціонування термінів потребують відповідних засобів перекладу на рідну мову їх значення. Оскільки в сучасній англомовній дуже поширені терміни-словосполучення, Л. Л. Ритікова аналізує основні прийоми перекладу цих лексичних одиниць.

1) Переклад за допомогою слів і виразів рідної мови, які дослівно відображають слова і вирази англійської мови (так зване калькування): *chain reaction* – ланцюгова реакція, *natural selection* – природний добір.

2) Переклад з використанням родового відмінку, наприклад: *plant protection* – захист рослин, *soil erosion* – ерозія ґрунту.

3) Переклад іменника за допомогою прикметника, наприклад: *water energy* – водна енергія, *cell engineering* – клітинна інженерія.

4) Переклад словосполучення за допомогою групи пояснювальних слів, наприклад: *biotechnology-derived* – той, що має біотехнологічне походження, *relay cropping* – змінна система вирощування с/г культур.

5) Переклад зі зміною порядку компонентів атрибутивної групи, наприклад: *plant protection measures* – засоби захисту рослин, *ecosystem equilibrium state* – стан рівноваги екосистеми.

Особливу увагу науковець приділяє переклад термінологічних сполучень, які складаються з двох або трьох слів: *food safety* – безпека продуктів харчування, *food crop* – сільськогосподарська продовольча культура, *herbicide-tolerant crop* – сільськогосподарська культура, стійка до гербіцидів [4, с. 24–29].

У сучасній науці існує багато різних моделей, які визначають порядок та способи перекладу термінологічних одиниць. Головне завдання перекладача полягає в тому, щоб засобами іншої мови цілісно й точно передати зміст оригіналу зі збереженням усіх його особливостей. При цьому «цілісність» перекладу варто розуміти як єдність форми й змісту на новій мовній основі. Якщо критерієм точності перекладу є тотожність інформації, що повідомляється різними мовами, то цілісним (повноцінним чи адекватним) можна визнати лише такий переклад, який передає цю інформацію рівноцінними засобами. Інакше кажучи, переклад повинен передавати не тільки те, що виражено оригіналом, але й так, як це виражено в ньому. Ця вимога стосується як перекладу відповідного тексту в цілому, так й окремих його частин.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, однією з головних відмінностей вузькогалузевої літератури є наповнення тексту спеціальними термінами. Проведений аналіз свідчить про те, що в аграрних текстах велика кількість загальноживованих слів набувають значень, спеціальних для аграрної сфери, тобто стають вузькогалузовими термінами. Для подолання труднощів, що виникають під час перекладу фахових, зокрема аграрних текстів, необхідно ґрунтовно аналізувати спеціальну лексику, вивчати її багатозначність, синонімію, антонімію, особливості словотворення, а також різноманітні скорочення, аббревіатури та власні назви, що простежуються у зазначених текстах.

Результати, отримані під час дослідження особливостей перекладу англійської аграрної термінології можуть бути ефективно використані під час подальшого поглибленого вивчення структурно-семантичних особливостей зазначених термінів у перекладацькому аспекті.

Література:

1. Восьмизязычный сельскохозяйственный словарь / Ред. В. Крагохвил, Ш. Урбанова. – Прага : Гос. издательство с.х. литературы, 1970. – Т.1. – 1045 с. – Т. 2. – 675 с.
2. Коваленко А. Я. Науково-технічний переклад / А. Я. Коваленко. – Тернопіль : Вид-во Карп'юка, 2004. – 284 с.
3. Олійник А. Д. Англо-російсько-український глосарій термінів аграрної екології та екобіотехнології / А. Д. Олійник, Л. Л. Ритікова. – К. : Вид. центр НАУ, 2008.
4. Ритікова Л. Л. Специфіка перекладу англомовних термінів біотехнології у текстах професійного спрямування / Л. Л. Ритікова // *Materiały VIII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Europejska nauka XXI powieką – 2012»*. – Volume 11. *Filologiczne nauki*. – Przemysł. : Nauka i studia. – str. 24–29.
5. Сліпович В. С. Курс перевода (английский – русский язык) / В. С. Сліпович. – Мн. : Тетра Системс, 2004. – 320 с.